

Hogy a fonal el ne szakadjon

Időszaki kiállítás 2015

Jánosi Jánosné Bocz Erzsébet (1932 -2015) hímző, szövő, viseletkészítő emlékére

Népművészetéről híres Sárközben sajátos helyet foglal el Bába, többségében katolikus lakosságával. Zentai János Bába református lakosságát a sárközi néprajzi csoporthoz, míg a katolikus lakosságát a geresdháti csoporthoz sorolta. Mint írja: a sárköziekől vallásuk, népszokásaik egy részének rendje és egymással való házasságkötésük hiánya választja el. Bába geresdháti népcsoporthoz sorolt, római katolikus vallású, népessége sajátos szellemi örökséget őriz szóbeli hagyományokban és kifejezési formákban, társadalmi szokásokban, rítusokban, ünnepi eseményekben és a hagyományos kézművességben egyaránt.¹

A bátai katolikusok viseletében maradt meg legtovább a fehér ruhát díszítő, a legrégebbi időig visszavezethető, csipkevarrás. *„Ezeket a Bátán »pöndőkötés« néven emlegetett kézimunkákat a néprajzi szakirodalom a »tűzött csipkék« vagy régebbi szóhasználatnál a »kötések« közé sorolja [...]. A bátai alsószoknyák aljába bogozott kötéssel készültek a minták. Nem alkalmaztak színeket, motívumaiban stilizált, geometrikus vonalú, rusztikus hatású, és nem csupán az anyagszélek, összeerősítésére szorítkoztak, hanem 6-10cm széles sávjában változatos mintákat alakítottak ki.»*²Másik jellegzetes díszítő technika a szálhúzásos fehér hímzés, helyi nevén „szávonya”, a férfi jegyinges elejének és lepedőszélek geometrikus, csipkeszerű díszítménye. Mindig fehér színben alkalmazták. Lényege, hogy az alapanyag szálait a kívánt szélességben kihúzták, és bizonyos rendszer szerint beszöttek. Az ing elején függőlegesen végighúzódnó két csipkeszerű sáv között, a nyakon és az ujjak közelében mértani formájú, szövésmentára emlékeztető, fehér szálszámoló lapos hímzéssel tették még gazdagabbá a finom díszítményt. Két Boldogasszony³ között készült a kelengye, e sajátos öltésformának a felhasználásával, egészen az 1920-as évek elejéig. A tájház gazdag textilanyagában több mint két tucat *”kötéses pöndön”* csodálhatjuk meg ezt a különös hímzési technikát, láthatunk szálhúzásos, mesterkés díszítéssel vászon inget és supellát lepedőt is. A gyűjtemény jelentős részét képezik a szövött textíliák.

Dr. Németh Pálné és Dr. K. Csilléry Klára 1988-ban a Tolna megye népi hímzéseiből készített Mintagyűjtemény⁴összeállításakor talált még a faluban olyan asszonyt, aki ismerte a csipkevarrás technikáját és a szálvonásos fehérhímzés készítését is. Jánosi Jánosné Bocz Erzsébet a nagynénjétől Horgász Jánosné Máté Erzsébettől tanulta a csipkevarrást. Az

---

¹ ZENTAI 1978, 545-546.

² NÉMETH 1988, 4., Vö. Csilléry 1991.

³ Nagyboldogasszony napja augusztus 15. Kisasszony napja szeptember 8.

⁴ NÉMETH 1988.

1960-as évek derekán részt vett a Sárközi Népművészeti Szövetkezet által szervezett szövőtanfolyamon, ahol elsajátította a szövés minden fortélyát is. Az ő vezetésével kezdődött el a tájházban, 2004-ben a hagyományos kézművességet átörökítő munka.

Az első évben a tájház gyűjteményén keresztül ismerkedtek az érdeklődő fiatalok a díszítőművészeti ágakkal. Ki-ki kedve szerint kipróbálhatta a gyöngyfűzést, hímzést, tojásfestést. A kézműves műhely elkészültével a szövés elsajátítására is lehetőség nyílt.

A fonal felvetésétől, a felnyújtáson, nyüstbe, bordába szedés mellett megtanulhatták a szakkör tagjai a

legbonyolultabb minták felszedését is. A hímzést kedvelők a bátai viseletet díszítő jellegzetes vászonzímzés fajtákat ismerhették meg. A mesterségek tanulása ugyanúgy folyt, mint a régi időkben. Szövésben, hímzésben nagy gyakorlattal rendelkező Jánosi Jánosné

Bocz Erzsébet, ahogy Bátán a legtöbben ismerték Bocz Bözsike néni a több mint öt évtized alatt összegyűlt tapasztalatait, tudását osztotta meg a fiatalokkal, hogy azután közösen, egymást segítve megalkothassák első munkáikat. A hímzési technikákat tőle sajátította el Vargáné Kovács Veronika sióagárdi hímző, valamint Takaróné Antal Tímea, Balogh Erzsébet, Balogh Imréné, Balogh Tamásné, Borbély Gyuláné, Fazekasné Lukács Veronika, Háder Lajosné, Németh Valérné. A kézműves foglalkozások során közösséggé kovácsolódott egyének

hozták létre a Bátai Kézműves Egyesületet, melynek tagjai közül Németh Valérné zsűrizett fehérhímzései több kiállításon is láthatók voltak már. Az alkotó műhelymunka a Tájházi Tudástárban⁵ is helyet kapott. Bocz Bözsike néni nagy szerepet vállalt a népi kultúránk megőrzésében, hagyományaink ápolásában és továbbörökítésében. Több mint két évtizedig idejét, erejét, fáradságát nem sajnálva önzetlenül

munkálkodott a „köz” érdekében, a tájház kiállításának gondozásában. Az első tájház létrejöttétől – 1990-től - segítette a tájházban folyó munkát. A helyi néphagyomány és a népi életmód jó ismerőjeként nagyban hozzájárult a tájház hiteles berendezéséhez. Részt vett a mindennapi munkákban, a takarításban, a leltározásban, a tárgyak tisztításában, a látogatók fogadásában. Nem csak a hímzés és a szövés tudományát birtokolta, az Ő keze nyomát viseli a Bátai Tájházban kiállított számtalan népviseleti ruha helyreállítása, valamint a néptáncsoportok és a falu apraja-nagyja részére készült viselet is.

A ránk maradt gazdag örökséget nem elég őriznünk, hagyományozni kell az elkészítés tudományát is, *hogy a fonál el ne szakadjon*, legyen mindig néhány asszony, aki tovább tudja adni az ismereteket. Tanítványaira – Takaróné Antal Tímea, Török Piroska, Simlacsik Pálné, Pilisi Zoltánné, Dr. Lehel Péterné, Kovács Istvánné, Kosztolányi Dezsőné, Háder Lajos Lászlóné, Fazekasné Lukács Veronika, Borbély Gyuláné, Balogh Tamásné, Balogh Imréné, Balogh Erzsébet – vár a feladat, hogy a kézműves hagyományokat továbbörökítsék.

⁵ Tájházi Tudástár. Szerkesztette: Berényi Mariann. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre, 2008.

Irodalomjegyzék

- K. CSILLÉRY 1991   K. CSILLÉRY Klára, A „kötés”(tűzött csipke) Magyarországon. Ethnographia 102. (1991) 78-88.
- NÉMETH 1988   NÉMETH Pálné, Bátai pöndökötés. Mintagyűjtemény Tolna megyei népi hímzéseiből. Szekszárd 1988.
- ZENTAI 1978   ZENTAI János, Baranya megye magyar néprajzi csoportjai. Ethnographia (LXXXIX) (1978) 519-557.